

УДК 364.4

БЛАГОДІЙНІСТЬ ЯК ПРОЯВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

О. А. Величко, О. О. Олійник

*Національний університет водного господарства та природокористування,
вул. Соборна 11, м. Рівне, Україна, 33000,
oliynuk_olena@ukr.net*

Досліджено сутність та форми прояву соціальної відповідальності особистості. Виявлено думку студентів вищих навчальних закладів Рівненської області щодо питань благодійності. Визначено, що студентство стає все більш соціально відповідальним і позитивно ставиться до індивідуальної благодійності. Проаналізовано сфери благодійної діяльності. Виявлено, що для студентів медицина та охорона здоров'я, допомога вразливим верствам населення є пріоритетними сферами благодійності. Визначено мотиви та умови здійснення благодійності.

Ключові слова: благодійність, волонтерство, соціальна відповідальність, суспільство.

Постановка проблеми. Проблема соціальної відповідальності на сучасному етапі розвитку українського суспільства набуває особливої актуальності. Стихійні ринкові перетворення, політична та соціально-економічна нестабільність, загострення військової ситуації, поширення соціальних ризиків та їхніх негативних наслідків зумовлюють необхідність пошуку інноваційних підходів до регулювання соціальних відносин. Відтак необхідною умовою становлення громадянського суспільства та демократії в Україні постає розвиток соціальної відповідальності особистості, що є універсальною формою взаємозв'язку та взаємодії людини і суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток соціальної відповідальності є предметом досліджень у працях відомих українських та зарубіжних учених, зокрема: О. Грішнєвої, М. Дейча, П. Друкера, А. Керолла, А. Колота, Е. Лібанової, О. Новікової, М. Саприкіної, Н. Супрун, Н. Шмиголь та ін. Науково-прикладні засади, обґрунтовані в роботах цих учених, забезпечують поширення принципів соціально відповідальної поведінки. Водночас специфіка прояву соціальної відповідальності на особистісному рівні вимагає деталізації її сутності та можливих форм реалізації.

Метою дослідження є оцінювання поширення благодійності як прояву соціальної відповідальності особистості на основі опитування студентів вищих навчальних закладів Рівненської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідальність людини сьогодні відіграє першорядну роль, виступає імперативом-потребою кардинальної перебудови

як господарського мислення, так і господарських практичних дій щодо нинішнього і майбутнього існування людини. Оскільки людина живе у суспільстві та за його допомогою вирішує майже всі загальні проблеми свого життя, відповідальність набуває соціального характеру, тобто вона насамперед постає як соціальна відповідальність людини за свої рішення і дії як перед собою, так і перед іншими людьми. Отже, соціальна відповідальність є критерієм якості соціальних відносин між особистістю й суспільством, що перебувають у діалектичній єдності за принципами взаємної відповідальності [3, с. 57].

Соціальна відповідальність людини є ні що інше, як факт наявності у структурі її особистісного потенціалу таких цінностей, як совість, довіра, толерантність, чесність, співучасть, обов'язковість, співчуття, почуття справедливості, правдивість, любов до ближнього, доброта. Тобто, соціальна відповідальність людини – це форма вияву її духовно-моральних цінностей і настанов [5, с. 33].

Отже, теоретична конструкція сутності соціальної відповідальності людини має бути відображенням:

- 1) органічного зв'язку людини з суспільством і природою;
- 2) поєднання у людині трьох начал – біологічного, соціального і духовного;
- 3) соціальної діяльності людини та її соціально відповідальної поведінки [4, с. 6].

Відтак соціальна відповідальність особистості є тією базою, що формує соціальну відповідальність бізнесу, держави, суспільства. Вона обумовлює різноманітні форми прояву і реалізації соціальної відповідальності людини. Зокрема, за результатами експертних оцінок щодо стану і перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні визначено, що соціальна відповідальність особистості може проявлятися через виконання зобов'язань перед собою, членами родини, колективом і суспільством, дотримання правових і соціальних норм, сумлінне ставлення до праці, обов'язків, відданості дорученій справі та приводить до розвитку моральних якостей особистості й поширення благодійності [3, с. 61–62].

Благодійність має різні форми прояву, наприклад: милостиня, спонсорство, меценатство, волонтерство, гуманітарна допомога, благодійні фонди та інше [1, с. 89]. Сьогодні науковці та практики активно дискутують щодо форм, методів та суб'єктів здійснення благодійної діяльності. При цьому велика увага приділяється проявам благодійності серед громадян.

Рівень участі у благодійній діяльності, як організацій, так і індивідів, є важливим показником, що характеризує ступінь готовності суспільства та основних суб'єктів його розвитку до соціально відповідальної поведінки. Причому має значення як безпосередня участь у благодійній діяльності, так і опосередкована – через підтримку та участь у діяльності благодійних організацій і фондів. У 2013 році Україна посідала 102 місце в рейтингу благодійності. Зокрема, тільки 8 % українців жертвували гроші на благодійність, 29 % наших співвітчизників займалися волонтерською діяльністю і лише 36 % українців готові були допомагати ближньому [2, с. 139]. За два роки в царині індивідуальної благодійності відбулися позитивні зміни. Так, у 2015 році Україна покращила свої позиції на 13 пунктів і займає 89 місце в загальному рейтингу благодійності. При цьому грошові пожертвування здійснювали 38 % українців [7, с. 33].

У світлі сучасних подій необхідно зазначити, що рівень благодійної діяльності серед громадян зростає. Тому важливим завданням постає проведення досліджень для визначення громадської думки щодо благодійності як форми прояву соціальної відповідальності особи.

Основним рушієм змін в Україні нині виступають молоді люди. Це амбіційні, ініціативні, активні громадяни, які орієнтовані на зміни в нашій державі. Молодь та безпосередньо студенти починають отримувати знання про концепцію стійкого розвитку, соціальну відповідальність, механізми здійснення благодійності, активно залучаються до волонтерства тощо. Особи, які навчаються і мають доступ до інформації, розуміють, що в кризових ситуаціях, в яких часто опиняються інші люди, групи людей, місто, регіон або держава, їхня роль зростає. Таким чином до них приходить усвідомлення необхідності пожертви. І навіть в кризових ситуаціях глобального масштабу, ініціативні молоді люди не втрачають відчуття своєї цінності і починають об'єднуватися, що забезпечує створення так званої критичної маси, коли зміни є неминучими.

З метою виявлення думки студентів вищих навчальних закладів Рівненської області щодо питань благодійності як форми прояву соціальної відповідальності особистості, авторами було здійснено експертне опитування студентів вищих навчальних закладів Рівненської області. Анкета для опитування містила вісім запитань. Опитування проводили протягом вересня–жовтня 2015 року. В ньому взяло участь 110 студентів семи вищих навчальних закладів Рівненської області III–IV рівнів акредитації як державної, так і приватної форми власності.

За результатами дослідження найперше зазначимо, що 43 % опитаних одноразово жертвували на потреби армії, на допомогу хворій дитині або по-іншому здійснювали благодійну діяльність. 35 % респондентів постійно приймають участь у різних благодійних програмах. Водночас 18 % студентів не мають фінансових можливостей для благодійності, але хотіли б нею займатися, а 4 % вважають, що благодійність – це завдання держави та підприємств, тому принципово не беруть участь у таких програмах (рис. 1).

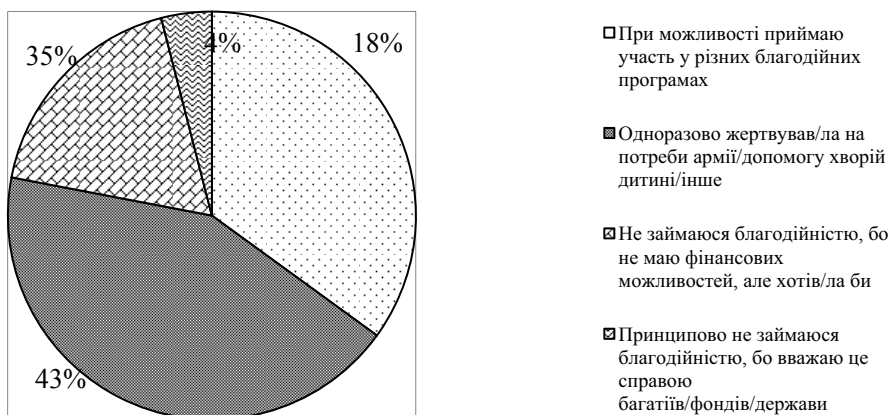

Рис. 1. Чи є для Вас актуальним питання благодійності?

Отже, 96 % опитаних сприймають благодійність як певний обов'язок і орієнтовані на благодійність, інші 4 % демонструють відсторонення. Причиною цього може бути недовіра до громадських ініціатив (відомо багато випадків шахрайства при збиранні коштів для учасників АТО, хворих дітей чи в інших благодійних акціях), або ж дається в знаки відсутність достатньо сформованої культури та соціальної відповідальності особистості.

На запитання щодо суб'єктів здійснення благодійності в Україні, 54 % респондентів відповіли, що цією діяльністю повинен займатися кожен громадянин у міру своїх можливостей. Тобто, якщо раніше була поширена пасивність серед населення в цій сфері, то тепер явними стають філантропічні настрої та відродження патріотизму. 24 % опитаних вважають, що ефективнішим буде благодійництво великих компаній та підприємців. З однієї сторони, сектор бізнесу має більше можливостей і масштаб благодійності набагато ширший. Але з іншої – компанії можуть реалізувати благодійні програми з шахрайськими цілями (для «відмивання» грошей, особистих вигод тощо). 19 % респондентів вважають, що благодійництво – це обов'язок спеціальних державних фондів, а 16 % опитаних обрали ініціативні громадські організації як основний суб'єкт здійснення благодійної діяльності в Україні. Водночас студенти активно виявляли власні думки щодо цього питання, зокрема необхідність створення цільових об'єднань громадян, підприємств та державних установ з метою реалізації благодійних ініціатив.

Щодо сфер життєдіяльності суспільства, які сьогодні найбільше потребують допомоги, то 49 % респондентів віддали пріоритет медицині та охороні здоров'я (рис. 2). Стан екології, рівень професійних захворювань та виробничого травматизму, наслідки військових дій на Сході України, дороговартісне лікування вроджених і набутих дитячих хвороб та інші чинники підтверджують необхідність допомоги цій сфері.

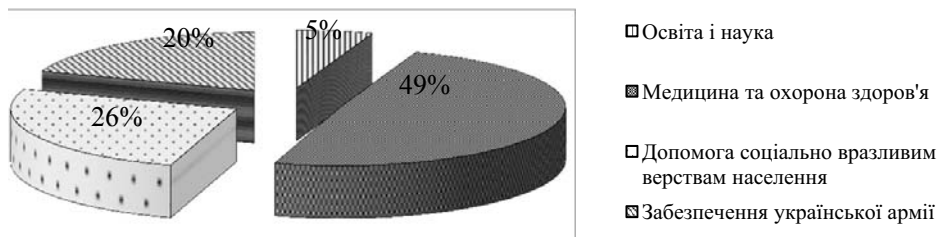

Рис. 2. У яких сферах, на Вашу думку, найбільш необхідно є благодійна діяльність?

Водночас 20 % респондентів віддали перевагу допомозі українській армії, що може бути спричинено бажанням людей припинити військові дії. Громадяни втомилися від постійної напруги. На Схід нашої держави було мобілізовано величезну кількість людських, матеріальних і фінансових ресурсів, але результати та наслідки антитерористичної операції в Україні не задовольняють очікувань українців.

Також серед опитаних неодноразово було озвучено необхідність благодійності у спорті. Зокрема, респонденти виділяють дитячі види спорту та категорію параолімпійців.

Оскільки залучені експерти – майбутні фахівці у різних сферах діяльності, важливо дослідити їхнє ставлення до колективної соціальної відповідальності, а саме – соціальної відповідальності бізнесу. Аналізуючи розвиток соціально відповідального бізнесу в Україні, актуальним стає питання мотивації та державного стимулювання. Адже в економічно розвинених країнах організації, які реалізують благодійні програми, отримують пільги в оподаткуванні, пріоритетність у тендерах і державних закупівлях, що гарантує разом із соціальним також і видимий економічний ефект [6, с. 233–235]. Тож 68 % респондентів вважають, що держава повинна бути зацікавлена у таких підприємствах і підтримувати їх. З них 25 % зазначили, що заохочення повинне бути не матеріальним, а моральним: подяка від громадськості, суспільне визнання, формування позитивної репутації. Водночас 25 % опитаних виступають проти стимулювання бізнесу з боку держави, оскільки вважають, що благодійність повинна бути насамперед безкорисливою (рис. 3).

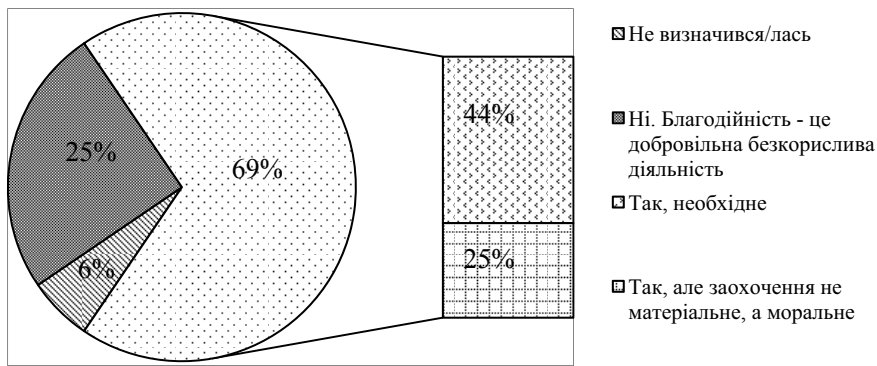

Рис. 3. Чи необхідне, на Вашу думку, заохочення благодійників (підприємців, благодійних фондів, фізичних осіб) з боку держави?

Аналізуючи соціальну відповідальність українського бізнесу, важливо дослідити рівень довіри людей до таких організацій. Так, 76 % опитаних студентів прихильники думки, що безкорисливих підприємців немає, а їхні соціально відповідальні ініціативи та благодійні програми реалізуються лише з маркетинговою метою: для підвищення популярності бренда. Зі сторони ж підприємців такий підхід відповідає концепції «розумного егоїзму». В будь-якому випадку соціальний ефект від соціально відповідальних програм відповідає очікуванням населення, тому громадськість треба інформувати, що така поведінка організацій є допустимою та позитивною. Водночас це сприятиме поширенню теорії та практики реалізації соціальної відповідальності усіх суб'єктів.

Відкритим залишається питання добросовісності самих підприємців щодо здійснення благодійної діяльності. 18 % респондентів вважають, що через такі проекти бізнес «відмиває» гроші і лише 8 % опитаних впевнені, що основною метою є добробут місцевого населення та країни загалом.

Щодо особистісного рівня соціальної відповідальності, то, як доводять результати цього дослідження, найпоширенішим проявом благодійної діяльності серед студентів є грошова допомога – 56 % (рис. 4). На другому місці – допомога речами, медикаментами або продуктами (24 %). Таку форму благодійності можна вважати надійнішою, ніж грошову, оскільки вона має цільовий характер і її складніше використати не за призначенням. Водночас реалізація матеріальної допомоги потребує більших затрат часу та спеціальних підготовчих етапів.

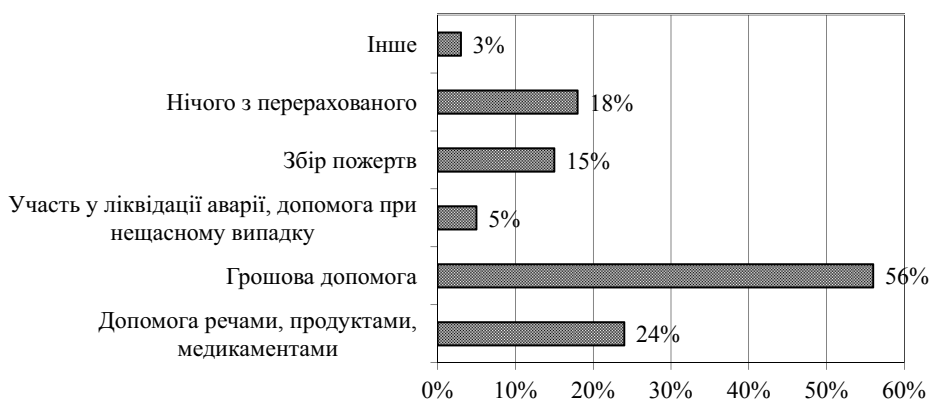

Рис. 4. Що з перерахованого Ви зробили задарма (безкоштовно) за останній рік?

Майже п'ята частина респондентів зазначила, що не здійснювала жодних указаних форм реалізації благодійності. Серед інших варіантів варто відзначити волонтерські роботи в дитячих таборах та цільову допомогу для бійців антитерористичної операції.

Оскільки благодійність – це добровільне і безкорисливе пожертвування, кожна людина сама приймає для себе рішення – робити їй це чи ні. Тут вступають у силу особисті внутрішні мотиви, загальні тенденції в країні та залежні від них настрої інших людей. Тож основним мотивом здійснення благодійності є допомога нужденним людям (45 %). Війна в країні, зростання чисельності біженців і переселенців, поширення у засобах масової інформації звернень про допомогу, спонукають людей до філантропії. Водночас, 17 % опитаних бажають отримати гарантії того, що благодійність принесе результати. Інші респонденти розраховують на можливість нових знайомств, а також застосовують «правило бумеранга» – чим більше жертвувати, тим більше повернення (див. рис. 5).

Окрім мотивів важливо дослідити умови, за яких респонденти готові витрачати більше коштів на благодійність. Адже сьогодні перед кожною особою постають різні обмеження: фінансові, фізичні, психологічні. Відтак, 65 % опитаних згодні витрачати більше коштів на благодійність, якщо упевняться, що ці кошти будуть використані за призначенням. Тож постає дві основні проблеми:

- 1) недовіра до тих благодійних організацій, які займаються збиранням коштів;
- 2) недостатня поінформованість про благодійні акції, способи пожертв, місця прийому матеріальної чи грошової допомоги.

Вирішенням цих проблем треба зайнятися благодійним організаціям шляхом активних інформаційних кампаній, зокрема із залученням різних засобів масової інформації (радіо, телебачення, преса, мережа Інтернет).

Ще однією умовою здійснення благодійної діяльності є зростання доходу, адже для 39 % опитаних саме недостатній дохід є основною причиною низького рівня благодійності (рис. 6). У цьому випадку ця проблема є наслідком тих негараздів і протиріч, які існують в соціально-економічній системі України: дефіцит гідних робочих місць, низький рівень оплати праці, заборгованість з виплати заробітної плати, тіньова зайнятість, соціальні ризики тощо.

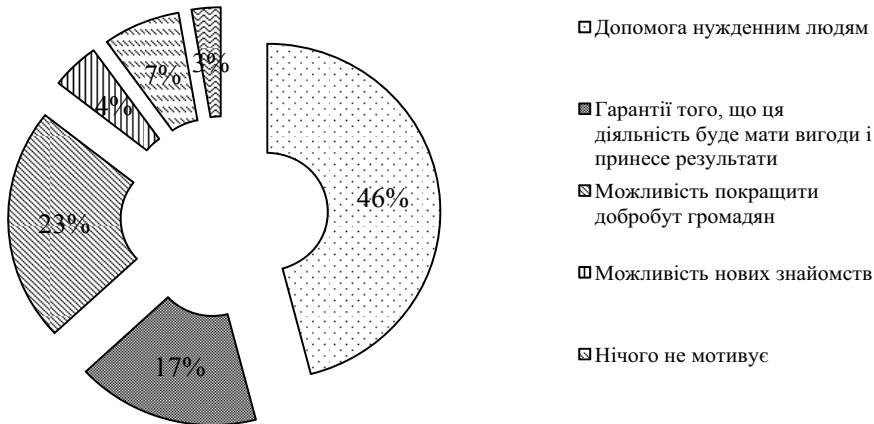

Рис. 5. Що найбільше Вас мотивує зайнятися благодійністю?

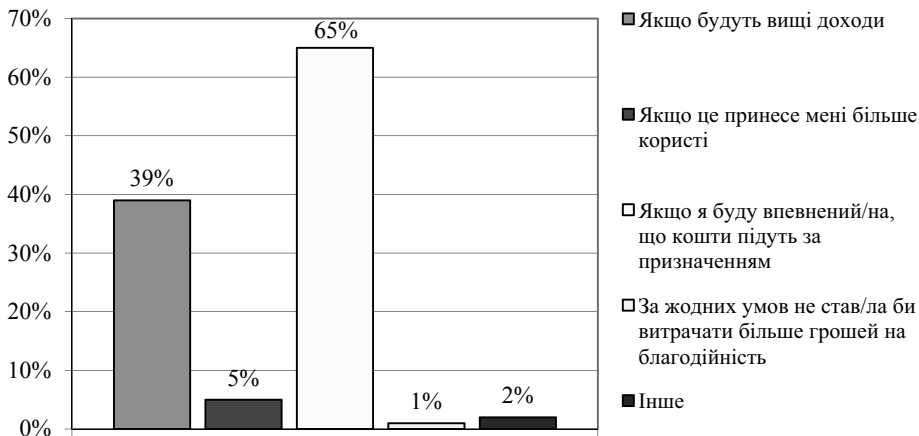

Рис. 6. За яких умов Ви погодилися б витратити більше коштів на благодійність?

П'ять відсотків респондентів згодні витратити більше коштів на благодійність за умови, що це принесе їм більше користі або у крайніх випадках, коли кошти знадобляться комусь більше, ніж самому благодійнику.

Висновки. Отже, становлення демократичного суспільства безпосередньо взаємопов'язане з формуванням соціально свідомого, відповідального та активного населення. Рушієм таких тенденцій виступають здебільшого молоді люди, які налаштовані патріотично, мають власне бачення щодо дій і наслідків сучасних змін як у регіоні, так і у державі та вважають необхідністю підвищення рівня соціальної відповідальності індивіда в екологічній, соціальній та економічній сферах. Здійснене дослідження підтвердило, що студентство Рівненської області стає все більш соціально відповідальним і позитивно ставиться до індивідуальної благодійності. Проте на цьому шляху є проблеми, які повинні вирішуватись на різних рівнях соціальних відносин. Зокрема, процес благодійності повинен бути налагоджений відповідно до принципів соціальної відповідальності: добровільність, прозорість, діалог із зацікавленими сторонами, безкорисливість. Тоді в громадськості зросте довіра до добродійних організацій, набудуть поширення нові мотиваційні інструменти, психологія людини буде направлена на допомогу іншим, а відтак, благодійність набуде якісно нового рівня розвитку.

Для усвідомлення ефективності благодійності кожен індивід повинен, найперше, почути про благодійні практики. Тобто забезпечення інформаційної відкритості на регіональному рівні є сприятливим чинником, який дасть змогу активізувати населення у цій царині, оскільки чим частіше людина чує про прояви соціальної відповідальності, тим швидше і якісніше вона сприймає цю інформацію, а відтак, починає відповідно себе поводити.

Необхідно також налагодити довіру між суб'єктами та ініціаторами місцевих благодійних проєктів, акцій та інших заходів. Це питання є досить актуальним у сучасному суспільстві, тож автори вважають необхідною умовою розвитку благодійності налагодження ефективного зворотного зв'язку. Проведення та результати соціально відповідальних акцій чи проєктів повинні бути висвітлені за допомогою повідомлень у регіональних засобах масової інформації, соціального звіту, інтерв'ю тощо. За такого підходу рівень довіри населення почне зростати, участь індивідів у благодійних програмах збільшиться, що забезпечить позитивні тенденції розвитку соціальності відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Азарцева Л. С.* Вплив меценатства як форми благодійності на розвиток стародавніх культур / Л. С. Азарцева // *Культура України*. – 2015. – Вип. 48. – С. 86–96.
2. *Дейч М. Є.* Благодійність як прояв соціальної відповідальності: стан і перспективи розвитку / М. Є. Дейч // *Соціально-грудові відносини: теорія і практика*. – 2014. – № 1. – С. 137–142.
3. *Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки) : монографія / О. Ф. Новікова, М. Є. Дейч, О. В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті*. – Донецьк, 2013. – 296 с.
4. *Колот А. М.* Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади / А. М. Колот // *Україна: аспекти праці*. – 2011. – № 3. – С. 3–9.

5. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.
6. *Олійник О. О.* Перспективи поширення корпоративної соціальної відповідальності в систему державних закупівель / О. О. Олійник // Економічні інновації : зб. наук. праць. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2013. – Вип. 54. – С. 231–243.
7. World giving index 2015. A global view of giving trends [Electronic resource] / Charities Aid Foundation. – 2015. – 43 p. – Access mode : URL : https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/caf_worldgivingindex2015_report.pdf?sfvrsn=2.

Стаття надійшла до редколегії 19.11.2015

Прийнята до друку 22.12.2015

CHARITY AS A DEMONSTRATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF A PERSON: SOCIOLOGICAL ASPECT

O. O. Oliinyk, O. A. Velichko

*National University of Water Management and Natural Resources Use,
Soborna Str., 11, Rivne, Ukraine, 33000,
oliynuk_olena@ukr.net*

This article analyses the essence and forms of social responsibility of an individual. In order to identify the views of young people on issues of charity, the authors then conducted a survey among the students of the higher educational establishments of Rivne Oblast.

The paper suggests that the students become more and more socially responsible and demonstrate positive attitude to individual charity. The proportion of respondents who gave donations once in their lives equals to 43 %. 35 % of students regularly donate to charitable causes and take part in various charity programmes. 18 % of students do not have the financial capacity to participate in charitable giving, but would like to do it, and 4 % are fundamentally against such programmes.

The research also examines the charity scope. The study revealed that medicine and health care, as well as assistance to vulnerable groups of the population are priority charity areas for students. The most common manifestation of charitable activity among students is financial aid (56 %). Donations of clothing, medications or food appeared on the second place (24 %). The key motive of charitable giving is helping people in need (45 %). 17 % of respondents want to get assurances that the charity will have corresponding results, other respondents are counting on the possibility of meeting new people. 65 % of respondents agree to spend more money on charity if they are confident that these funds will be used for the noted purpose. Insufficient income is a major cause for the low levels of charity in case of 39% of respondents. The received answers are closely correlated with the major social and economic issues in Ukraine.

The paper substantiates the necessity to provide information transparency of charitable organizations and establish trust between the actors and initiators of charitable projects, events and other activities in order to develop charity as a manifestation of social responsibility of an individual.

Keywords: charity, volunteering, social responsibility, society.